

Kas sārtajai kaijai *Rhodostethia rosea* meklējams Latvijā?

Engures ostā 2009. gada 18. janvārī tukumnieka Raimonda Rēķa nofotografētā sārtā kaija, kura ir 338. Latvijā konstatētā putnu suga, noteikti daudzus rosināja pašķirstīt grāmatas par bijušās Padomju Savienības, Eiropas un Ziemeļamerikas putniem, lai rastu atbildi uz virsrakstā uzdoto jautājumu. Pēc "Putnu dabā" redkolēģijas lūguma to darīju arī es. Tā kā sārtā kaija ligzdo galvenokārt Sibīrijā, vairākums publikāciju par to ir krieviski, un šeit man nāksies lielā mērā atstāt Viktora Zubakina (Зубакин 1988) apkopotās paša un citu pētnieku iegūtās ziņas.

Sākumam kāds vārds jāpasaka par sārtās kaijas izskatu un noteikšanu, gan brīdinot lasītāju, ka pats to redzējis neesmu. Maza kaija, augumā starp mazo ķīri un lielo ķīri, relatīvi mazu galvu, lielām acīm un īsu melnu knābi, kas rada zināmu līdzību ar balodi, īsām sarkanām kājām un ķīļveidīgu asti. Vecajam putnam kāzu tērpā šaurs melns gredzens ap kaklu, gaišpelēka ķermeņa virspuse un sārta ķermeņa apakšpuse. Vecais putns ziemas tērpā – galva balta ar mazu tumšu pusloku zem acs un plankumiņu pie auss, gaišpelēka ķermeņa virspuse un balta, iesārta ķermeņa apakšpuse, kājas sarkanas (oranžas). Sekundāro un iekšējo primāro lidspalvu gali gaišāki un, no apakšas skatoties, veido baltu svītru gar spārna pakaļējo malu, kas kontrastē ar tumšāko spārna apakšu (NB! Šī pazīme ir arī mazajam ķīrim, taču tumšā spārnu apakšpuse sārtajai kaijai nekad nav tik izteikta kā vecajiem mazajiem ķīriem). Pirmajā ziemā ļoti līdzīga mazajam ķīrim – tumšais M burts uz muguras un spārnu virspuses, tikai, atšķirībā no mazā ķīra, galvas virspuse gaiša. Un, protams, aste – ķīļveida, ar melnu trīsstūri galā. Visbeidzot – vasarā pēc pirmās ziemas (tāpat kā pirmajā ziemā) muguru un spārnu virspusi rotā M burts, bet virsastes rajonā tas pārtrūkst, melnums mazliet saglabājies astes galā (bet neuz-

kritošs), šaurs, tumšs gredzens ap kaklu, gandrīz kā vecajam putnam. Sārtā kaija pirmo reizi dabas pētnieku rokās nonāca 1823. gadā, kad britu polārekspedīcijas dalībnieks Džeims Ross 23. jūnijā Amerikas Arktikā ievāca divus putnus. Vēl 50 gadus pēc šā gadījuma sārtā kaija bija redzēta tikai trīs reizes. Turpmākās polārekspedīcijas to gan redzēja biežāk, parādījās un noklusa ziņa par ligzdas atrašanu Rietumgrenlandē 1885. gadā, bet tikai 1905. gadā S. Buturļins atrada šīs sugas galveno ligzdošanas vietu (Бутурлин, Дементьев 1934; Успенский 1973). Sārtās kaijas ligzdošanas apgabals atrodas Austrumsibīrijā starp Ļenas un Kolimas upēm, Janas-Indigirkas un Kolimas zemienēs, galvenokārt subarktisko tundru zonā. Arktiskajā tundrā tas iesniedzas vienīgi Indigirkas un Kolimas deltu rajonā, areāla dienvidu malā sārtā kaija vietām ligzdo arī klajos purvos meža tundras zonā (Зубакин 1988). Tādējādi nepārtrauktais areāls ir apmēram 1350 km gara un ap 250 km plata teritorija (platākajā vietā – ap 370 km). Korpējais Krievijas ziemeļos ligzdojošo sārto kaiju skaits ticis vērtēts kā "ne mazāk kā 50 000 pāru" (Зубакин 1988), šeit ietverot bez minētā pamatareāla arī vēl divās vietās (Taimīrā un Čaunas līcī) konstatētos ligzdotājus. Šādas no pamatareāla izolētas ligzdošanas vietas, pēc minētā autora sniegtajām ziņām, vēl zināmas divos punktos Grenlandē, trijos punktos Kanādā, zināms arī ligzdošanas mēģinājums Špicbergenā. Ziņas par to, cik regulāra ir sārtās kaijas ligzdošana šajās izolētajās ligzdošanas vietās, ir trūcīgas. Tomēr uzmanību saista fakts, ka sārtās kaijas ligzdošana atsevišķās, no pamatareāla ļoti attālās vietās nav šodienas fenomēns – Grenlandē Disko līcī tā zināma jau 1885. gadā, vienā punktā Kanādas arktiskajā arhipelāgā – no 20. gs. sākuma. Sārtā kaija ligzdo pārsvarā nelielās 5–15 pāru izretinātās kolonijās, kur vidējais attālums starp ligzdām

ir ap 40 m, lielākās zināmās kolonijas – 40–50 pāru. Ligzdošanas biotops – atklāti zemie purvi bez krūmiem, pārplūstoši pavasara palu laikā, kur tomēr paliek mazas grīšļiem vai sfagnu sūnām klātas saliņas. Tomēr ārpus pamatareāla reizēm ligzdo arī visai atšķirīgās vietās – uz smilšu sēres, akmeņainas saliņas. Dēšana notiek jūnija pirmajā pusē, dējumā 2–3 olas, perē 20 dienas, šķilšanās sākas starp 21. jūniju un 6. jūliju, mazuļi lidspēju iegūst 20 dienu vecumā. Pēcncēju aizsardzības stratēģija sārtajai kaijai balstās uz to izkļiedēšanu (liels attālums starp ligzdām, mazuļu izklišana vairāku desmitu metru attālumā), olu un mazuļu aizsargkrāsu un klusumu kolonijā (nekādas bļaušīšanās un čupošanās, nomainītais perētājs asi dodas prom no kolonijas). Realizēt šādu slēpšanās stratēģiju gan palaikam traucē daži pāri jūras zīriņu un tārtiņveidīgie putni, kuriem patiek ligzdot kopā ar sārto kaiju un kuri tādējādi "sabiezina" koloniju, padarot to plēsējiem vieglāk atrodamu. Apmēram trešā daļa ligzdu tiek izpostītas vai pamestas, no izšķīlušajiem mazuļiem bojā iet ap 60%. Kolīdz jaunputni sākuši lidot, sārtās kaijas no ligzdošanas vietām dodas uz ziemeļiem, kur peldošo ledu zonā izklist gan uz rietumiem gar Franča Jozefa zemi un Špicbergenu līdz Ziemeļgrenlandei, gan uz austrumiem līdz Aļaskas ziemeļu krastiem. Jau pirms jaunputniem klejojamos pa peldošo ledu joslu ziemeļos devušies pērnā gada putni, kas nav vēl sasnieguši dzimumgatavību. Pēc ligzdošanas klejošana rietumu virzienā peldošo ledu zonā tomēr nav bezgalīga – jau septembra vidū ziemeļos no Špicbergenas vērojama atpakaļceļošana austrumu–dienvidaustrumu virzienā. Vasaras nogales bezmaz cirkumpolārie klejojumi deva pamatu ilgi valdījušajai hipotēzei, ka sārtā kaija arī ziemo Ziemeļu Ledus okeānā lāsmeņos gar kontinentālo nogāzi un it īpaši Lielajā Sibīrijas lāsmeņi,

ziemeļos no savām ligzdošanas vietām pie Jaunsibīrijas salām (Бутурлин, Дементьев 1934; Дементьев 1951; Успенский 1973). Kaut grūti iztēloties sārtās kaijas ziemošanu lāsmeņos polārajā naktī ilgstošās sniega vētrās arktiskā aukstumā, Ziemeļu Ledus okeāns un Ziemeļatlantija iekrāsoti kā sārtās kaijas ziemošanas vietas arī P. Harisona (Harrison 1989) monogrāfijā par jūras putniem. Jaunākie 1980. gados publicētie V. Zubakina (Зубакин 1988) apkopotie daudzu autoru fragmentārie novērojumi tomēr liek noraidīt ideju par sārtās kaijas ziemošanu vismaz Lielajā Sibīrijas lāsmeņā. Par galvenajām sārtās kaijas ziemošanas vietām atzīstama Beringa jūras ziemeļu daļa, galvenokārt gar Čukču pussalas dienvidu malu, gar Kamčatkas austrumu krastu un Ohotskas jūras dienvidu daļa austrumos no Sahalīnas. Otrs ziemošanas apgabals, kurā ziemo daudzāk mazāk sārto kaiju nekā austrumos, plešas peldošo ledu joslā no Špicbergenas gar Grenlandes austrumu krastu un ūdeņos starp Grenlandi un Kanādas arktisko arhipelāgu. Šeit acīmredzot ziemo atsevišķi izolēto koloniju putni no Kanādas, Grenlandes un

varbūtējās kolonijas Špicbergenā. Ir pamats domāt, ka daļa uz rietumiem atklejojošo putnu nonāk "Ziemeļatlantijas slazdā" – atpakaļceļš uz austrumiem palaikam paguvis aizsilt, un sārtajām kaijām spaidu kārtā jāpaliek ziemot Atlantijā. Te varētu būt atbilde uz virsrakstā uzdoto jautājumu. Man šķiet ļoti ticami, ka tieši šie "Ziemeļatlantijas slazdā" noķertie putni ir tie, kurus putnu vērotāji palaikam ierauga Ziemeļu un Baltijas jūrām pieguļošajās zemēs, Ziemeļamerikas austrumu daļā un pat Vidusjūrā (Snow, Perrins 1998). Pēc minēto autoru ziņām, sārtā kaija konstatēta visās Baltijas jūrai pieguļošajās zemēs, izņemot Krievijas Leņiņgradas un Kaļiņingradas apgabalus. Diemžēl šādiem no sugas areāla aizklīdušiem putniem nav nākotnes. Kaut sārtā kaija barības ziņā ir samērā plastiska, Baltijas jūra pēc šim putnam piemēroto ūdensdzīvnieku daudzuma nestāv ne tuvu ziemeļu jūru bagātībai. Sārtā kaija kā aizsargājama suga iekļauta Bernes konvencijā, Krievijas Sarkanajā grāmatā, Ziemeļamerikā to sargā migrējošo putnu konvencija un dažādi lokāli aizsardzības pasākumi. Piemēram, rezervāta

nodibināšana Manitobā Kanādā, pie Čerčilas, kur ligzdo septiņi pāri. Tomēr, zinot sārtās kaijas jūtību pret traucējumiem (Успенский 1973), liekas, ka galvenais drauds tās eksistencei varētu būt tundras apguve dažādiem saimnieciskiem mērķiem, tostarp pārmēru liels pieradināto ziemeļbriežu skaits tās pamatareālā Austrumsibīrijā.

JĀNIS VĪKSNE

Literatūra

- Harrison P. 1989. Seabirds. An identification guide. London: Christopher Helm., 448 pp.
- Snow D.W., Perrins C.M. 1998. The Birds of the Western Palearctic. Concise Edition. V.1. Oxford University Press, 1008 pp.
- Бутурлин С. А., Дементьев Г. П. 1934. Кулики, чайки, чистики, рябки и голуби. В кн.: Птицы СССР. Москва: КОИЗ. Т.1., 225 с.
- Дементьев Г. П. 1951. Отряд чайки (*Lariformes*) – В кн.: Птицы Советского Союза. Москва, Сов. Наука. Т.3.: 373–603.
- Зубакин В.А. 1988. Розовая чайка *Rhodostethia rosea* (MacGillivray, 1824). – В кн.: Птицы СССР. Чайковые. Ред. В. Д. Ильичев, В. А. Зубакин. Москва, Наука: 244–257.
- Успенский С. М. 1973. Загадка розовой чайки. Природа 8: 102–106.

Sārtā kaija Engures ostā
2009. gada 8. janvārī.
Foto: R. Rēķis

